

*Костенко Я. В.,
аспірант*

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЮВЕНАЛЬНА ПРЕВЕНЦІЯ ЯК ФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація. У статті викладено аналітичний матеріал щодо сучасного стану діяльності органів ювенальної превенції в Україні. Визначені особливості форм та методів діяльності підрозділів поліції, що стоять на захисті прав та свобод дитини, висвітлені шляхи подолання проблем у сфері правового супроводження діяльності органів поліції, зазначені пріоритетні напрямки вдосконалення діяльності підрозділів ювенальної превенції. Автор підкреслює, що врахування об'єктивних передумов, правильне визначення форм і методів діяльності органів внутрішніх справ, що працюють із попередженням та профілактикою дитячої злочинності, сприяють прояву і розкриттю змісту роботи підрозділів поліції, у свою чергу, неправильне їх визначення може надавати ефект гальмування діяльності.

Ключові слова: ювенальна превенція, попередження правопорушень, права дитини, правовий статус дитини, захист дитинства, кримінально-правовий захист дитини.

Постановка проблеми. За часи незалежності Україна зустрілася з безліччю проблем у сфері профілактики адміністративних та інших правопорушень неповнолітніх. У процесі діяльності державні органи щодо превенції правопорушень частіше або дублюють одне одного, або мають власні вузькоспрямовані цілі і задачі, що зводяться, в загальному і цілому, до боротьби з дитячою злочинністю, профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх. Разом з тим до бездоганного функціонування даної системи ще дуже далеко, тому що кожен окремий суб'єкт прагне полегшити свою роботу за рахунок іншого суб'єкта. Збільшення числа скоєння адміністративних правопорушень неповнолітніми особами тягне зростання загальної злочинності в арифметичній прогресії після настання повноліття даних осіб. У подальшому ця статистика переходить у розділ рецидивної злочинності. Для запобігання цій негативній тенденції і для вирішення поставлених завдань необхідна спільна робота органів влади, правоохоронних органів, громадських об'єднань, наукових організацій у справі боротьби з дитячою злочинністю, профілактики бездоглядності та адміністративних правопорушень неповнолітніх.

Одним із таких органів, що міг би поєднати в собі найважливіші функції щодо протидії дитячій злочинності, безперечно, є орган внутрішніх справ та його структурні підрозділи ювенальної превенції.

На сьогодні цей підрозділ тільки-но проходить своє законодавче та практичне становлення, але його поява та існування направлені на реалізацію державної політики у сфері захисту прав та свобод дитини та відповідає визначеному європейському шляху України.

Метою статті є висвітлення роботи підрозділів ювенальної превенції в Україні, визначення форм та методів роботи вказаних підрозділів, розкриття рівня законодавчого закріплення роботи поліції щодо захисту дитинства та профілактики дитячої

злочинності в Україні, теоретична розробка та подальше вдосконалення законодавства у сфері захисту дитини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роль підрозділів внутрішніх справ у забезпеченні прав і свобод, захисту інтересів людини і громадянина розглядається через призму різних форм і методів діяльності поліції щодо здійснення її повноважень. Обираються вони не довільно, ці форми і методи завжди обумовлені змістом конкретного виду діяльності.

У зв'язку з цим важливе значення має правильне визначення форм і методів реалізації територіальними органами внутрішніх справ своїх повноважень у всіх областях діяльності, в тому числі й у сфері забезпечення прав і свобод громадян.

У науковій літературі форма діяльності розуміється як спосіб організації або існування процесу, явища. Форма у філософії – це ще і порядок розташування елементів, внутрішня структура цілого, тому кожна форма окремо – «<...> це певна частина діяльності органу, його структурних підрозділів та особового складу <...> Вся управлінська діяльність складається з певних форм, кожна з яких об'єктивно виражена і відрізняється від інших форм» [1].

Тривалий час у науковому світі не було однозначного бачення щодо поняття форм управлінської діяльності. На сьогодні в юридичній літературі вироблено досить однозначний підхід до цього визначення, який зводиться до розуміння зовнішнього організаційно-правового вираження конкретних, однорідних дій, що виконуються з метою практичного здійснення поставлених завдань.

Виходячи з цього, змістом кожної з форм діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод громадян є сукупність однорідних, конкретних дій співробітників, пов'язаних зі створенням оптимальних умов для використання громадянами своїх прав і свобод, усуненням негативних факторів, що ускладнюють реалізацію останніх. В основі дій співробітників поліції лежить належне виконання повноважень, якими вони законодавчо наділені.

Саме здійснення державно-владних повноважень визначає зміст форм їхньої діяльності в цій сфері. Кожна форма є невід'ємною частиною всієї діяльності органів внутрішніх справ, і в цьому зв'язку співвідношення між діяльністю цих органів щодо забезпечення прав і свобод громадян та окремими її формами проявляється як співвідношення між загальним і окремим [2]. Оскільки загальне завжди є властивістю окремого, кожна форма служить виразом суті всього процесу діяльності поліції в даній сфері [3].

Необхідною умовою правильного визначення форми діяльності органів внутрішніх справ у цій сфері є їхня відповідність змісту цієї діяльності. «Форма позбавлена будь-якої цінності, якщо вона не є зміст».

Під час визначення форм діяльності органів внутрішніх справ слід враховувати і той факт, що кожен структурний підрозділ, що входить у систему МВС, має свої специфічні

функції, завдання, цілі та форми їх вирішення. У разі складної організації цих органів дуже важко піддати аналізу всю сукупність форм. Тому необхідно виділити такі форми діяльності органів внутрішніх справ у певній області, які б, по-перше, відповідали всім формальним ознакам цього поняття, а по-друге, – відображали б сутність змісту всіх дій і при цьому поширювалися на практику всієї системи зазначених органів і в цілому, і зокрема.

Такими формами є:

- правозастосовна;
- організаційна;
- виховна;
- правоохоронна.

Діяльність поліції, спрямована на реалізацію законодавчо закріпленої компетенції, на створення реальних умов для такої реалізації, відображається у правозастосовчій формі діяльності.

Вона характеризується виданням правозастосовних актів з метою конкретизації змісту прав і свобод людини і громадянина, встановлення порядку, меж і підстав їх реалізації, а також індивідуалізації інших юридичних фактів, з якими пов'язане подальше існування прав людини і громадянина.

У всіх випадках правозастосовна форма відображає цілеспрямований вплив органів поліції на поведінку суб'єктів у сфері забезпечення прав і свобод, а також вона спрямована на створення сприятливих обставин для реалізації прав і свобод громадян.

Організаційна форма характеризується:

а) створенням необхідних умов для виконання правових актів, що регламентують діяльність поліції у сфері правоохоронної діяльності;

б) правового забезпечення прав і свобод;

в) вдосконаленням організаційних структур;

г) широким застосуванням передового досвіду інших державних органів;

д) організацією взаємодії з органами правосуддя, прокуратурою та іншими державними структурами та відомствами;

е) наглядом за виконанням посадовими особами і громадянами вимог правових документів, що регулюють питання забезпечення прав і свобод громадян.

Організаційна форма дозволяє створити найбільш доцільний порядок забезпечення прав громадян, приводить у відповідність умовами, що динамічно змінюються, підтримувати, доповнювати і вдосконалювати його.

Організаційна форма також передбачає організацію роботи всіх посадових осіб поліції в цілому і підрозділів окремо, що дозволяє ефективно використовувати методи і засоби, мета яких є своєчасне усунення негативних факторів, що впливають на реалізацію таких загальнодержавних цінностей, як права і свободи громадянина в суспільстві.

Виховна форма визначається необхідністю підвищення рівня правосвідомості як громадян, так і співробітників поліції. Одним із методів реалізації такої форми є виховання правової культури кожного громадянина в суспільстві, формування в них активної гуманістичної життєвої позиції.

Виховна форма властива всім видам діяльності органів внутрішніх справ. Постійно перебуваючи серед населення, реалізуючи свої численні повноваження, співробітники територіальних органів внутрішніх справ як представники виконавчої влади систематично зайняті вихованням у громадян поваги до норм, встановлених у суспільстві, непримиренності до порушень суспільних інтересів, прав і свобод людини [4].

Найчастіше в центрі уваги поліції знаходяться особи з низьким культурним і загальноосвітнім рівнем, на частку яких припадає значна кількість скоєних протиправних діянь, які найбільшою мірою негативно позначаються на можливості реалізації і здійснення прав і свобод громадян.

Виховна робота в таких «важких» верствах населення, де в певній мірі зберігаються негативні погляди, звичаї і традиції, де залишається схильність до скоєння правопорушень і злочинів, є пріоритетом діяльності органів внутрішніх справ.

Основну позицію в системі форм діяльності поліції щодо забезпечення прав і свобод громадян займає правоохоронна форма.

Це пов'язано, перш за все з тим, що підрозділи поліції за характером своєї роботи виконують функції не тільки захисту прав і свобод громадян від можливих їх порушень, а й створення найбільш сприятливих умов для їхньої реалізації. Водночас зміст даної форми охоплює не всю діяльність органів внутрішніх справ, а ту частину, яка виражається в діях із припинення поведінки, забороненої правовими нормами, застосування санкцій, заходів примусу в разі вчинення правопорушень.

Охоронна діяльність передбачає втручання поліції в поведінку суб'єктів, якщо така поведінка не відповідає вимогам реалізації прав і свобод громадян або ж перешкоджає їх вільній реалізації.

Водночас правоохоронна форма діяльності не може бути головною. Її можна розглядати як додаткову ланку в ланцюзі законодавчо передбачених можливостей щодо забезпечення прав і свобод громадян з боку співробітників поліції. Можна сказати, що застосування правоохоронної форми діяльності можливо в разі недостатніх організаційних і виховних зусиль органів внутрішніх справ, що працюють у взаємодії з іншими державними органами, а також громадськими організаціями та трудовими колективами, зі створення умов, необхідних для можливості безперешкодного користування правами, закріпленими нормами Конституції для кожної людини і громадянина нашого суспільства.

Цілком очевидно, що форми діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина тісно поєднуються між собою, взаємно проникають, обумовлюють і доповнюють один одного. Організаційна діяльність в основному, а охоронні дії повністю неможливі без застосування правового інструментарію, за допомогою якого забезпечується законність всіх дій співробітників поліції щодо прав і свобод громадян.

Практика показує, що і виховна робота в ряді випадків потребує правового регулювання. Як виховна, так і організаційна робота, а також правоохоронні заходи безпосередньо впливають на діяльність поліції, здійснювану в межах правозастосовчої форми, а також сприяють підвищенню її ефективності.

У контексті обговорюваного питання слід окремо зупинитися на виховній формі діяльності органів поліції. Як вже зазначалося раніше, одним з методів реалізації такої форми є виховання правової культури і формування активної життєвої позиції. У розумінні діяльності підрозділів ювенальної превенції такою реалізацією є профілактична діяльність поліції. Для досягнення ефективної роботи системи профілактики правопорушень така робота повинна будуватися на засадах взаємодії функціонально-спеціалізованих конкуруючих суб'єктів, об'єднаних спільною глобальною метою, підсумком якої стане не сума результатів окремих ланок, а загальний, сукупний результат системи.

Під функціонально-спеціалізованими конкуруючими суб'єктами можна розуміти всі державні та недержавні органи, установи, громадські організації, спільноти, які так чи інакше за-

ймаються превенцією правопорушень неповнолітніх, надають допомогу підліткам, які потребують соціальної реабілітації.

Проте система профілактики – це масштабний комплекс органів і установ, а робота щодо попередження та профілактики правопорушень неповнолітніх – це не тільки припинення чи здійснення правосуддя по відношенню до неповнолітніх правопорушників, це також постійний моніторинг рівня дитячої злочинності, його аналіз і виявлення негативних тенденцій, робота над психологічним, моральним, морально-естетичним вихованням неповнолітніх, а також їхня соціальна реабілітація. Все це передбачає спільну багатогранну роботу профілюючих органів і установ по проведенню профілактичних заходів з неповнолітніми, аналіз оперативної обстановки і криміногенного стану, розробку і реалізацію програм із протидії дитячій злочинності та адміністративним правопорушенням неповнолітніх.

Специфіка протиправних проявів особами, які не досягли вісімнадцятиріччя, її певна відособленість від злочинності дорослих вимагає чіткого дотримання розроблених програм та спеціально розробленої концепції стратегічних і тактичних прийомів і підходів [5].

Базисом успішної роботи з неповнолітніми виступає інформаційно-аналітична діяльність, внаслідок чого однією з умов успішної боротьби з дитячою бездоглядністю і злочинністю виступає постійний обмін інформацією між суб'єктами превентивного впливу. Своєчасна робота зі збору інформації про неповнолітніх правопорушників, її обробка, аналіз, чітке угруповання і зберігання допомагають вчасно реагувати і припинити можливі правопорушення в майбутньому [6].

Висновки. Зміст форм і методів, використовуваних співробітниками поліції в службовій діяльності щодо забезпечення прав і свобод громадян, обумовлено конкретно-історичними умовами, ступенем розвитку даного суспільства. Тому зміст форм і методів діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина вимагає постійного наукового аналізу з урахуванням наявних закономірностей і аналізованих тенденцій розвитку суспільства. Все це, в кінцевому підсумку, буде сприяти здійсненню конституційного завдання держави щодо визнання, дотримання і захисту прав та свобод людини і громадянина в суспільстві.

Слід також зазначити, що гуманізм у діяльності органів внутрішніх справ щодо охорони і захисту прав та свобод громадян обумовлює широке використання методу надання допомоги особі, що потрапила у важку життєву ситуацію.

Використання даного методу не завжди обумовлено фактом вчинення правопорушення. Обставини, що характеризують таку ситуацію, можуть бути самими різними, і співробітники поліції завжди зобов'язані прийти на допомогу громадянам, надати їм посильну моральну, матеріальну або фізичну підтримку. У більшості випадків надання допомоги особі, що потрапила у важку життєву ситуацію, є фактором, що усуває перешкоду для реалізації ним своїх прав і свобод або попереджає їх порушення.

Існування методу обумовлено наявністю конкретної форми діяльності підрозділів поліції. Кожен метод окремо – це лише можливість впливу на об'єкт, а щоб ця можливість перетворилася на дійсність, необхідні конкретні форми її реалізації. У той же час форма діяльності є носієм змісту одного або декількох методів і не може існувати як окреме ціле.

Цілком ймовірно, що шлях становлення та функціонування підрозділів ювенальної поліції буде мати свої особливості, свої сто-

рінки. Аналізуючи досвід іноземних країн, в яких існують підрозділи поліції ювенальної превенції, можливо зазначити, що Україна обере власний шлях, котрий не буде мати схожості з іноземним досвідом. Безумовно, профілактика дитячої злочинності – це фундамент існування будь-якої демократичної держави.

Література:

1. Чичерін Б.Н. Філософія права. М., 1900. С. 301.
2. Бандурка І.О. Захист дитинства в Україні, кримінально-правові та кримінологічні засади: монографія. Харків, 2017.
3. Гончаров І.В., Барбіна В.В. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ: підручник. Академія управління МВС, 2014.
4. Булавкин А.А. Присваивающее правовое поведение: теоретико-методологический анализ. г. Ростов-на-Дону. «Известия Южного федерального университета. Педагогические науки». № 6, июнь 2014.
5. Гаджікурбанов, А.Н. Борьба с правонарушениями, вчиненными несовершеннолетними: за матеріалами Кабардино-Балкарської Республіки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Пятигорськ, 2004.
6. Беженцев, А.А. Профилактика правонарушений несовершеннолетних: учебное пособие. М.: Вузовский учебник: Инфра-М, 2015.

Костенко Я. В. Ювенальная превенция как форма деятельности органов полиции Украины

Аннотация. В статье изложен аналитический материал о современном состоянии деятельности органов ювенальной превенции в Украине. Определены особенности форм и методов деятельности подразделений полиции, стоящих на защите прав и свобод ребенка, освещены пути преодоления проблем в сфере правового сопровождения деятельности органов полиции, указаны приоритетные направления совершенствования деятельности подразделений ювенальной превенции. Автор подчеркивает, что учет объективных предпосылок, правильное определение форм и методов деятельности органов внутренних дел, работающих с предупреждением и профилактикой детской преступности, способствуют проявлению и раскрытию содержания работы подразделений полиции, в свою очередь неправильно определенные, могут оказывать эффект торможения деятельности.

Ключевые слова: ювенальная превенция, предупреждение правонарушений, права ребенка, правовой статус ребенка, защита детства, криминально-правовая защита ребенка.

Kostenko Ya. Juvenile prevention as a form of activity bodies politics of Ukraine

Summary. The article presents an analytical material on the current state of activity of the juvenile prevention organizations in Ukraine. The peculiarities of the forms and methods of activity of the police units in protecting the rights and freedoms of the child are determined, ways of overcoming the problems in the field of legal support of the activity of the police bodies are highlighted, the priority directions of improvement of the activity of the juvenile preventive units are specified. The author emphasizes that the consideration of objective prerequisites, the correct definition of the forms and methods of the activity of the bodies of internal affairs, working with the prevention and prevention of child crime, promote the manifestation and disclosure of the contents of the work of the police units, in turn, incorrectly defined, may have the effect of inhibition of activity.

Key words: juvenile prevention, prevention of violations, rights of the child, legal status of the child, protection of childhood, criminal-legal protection of the child.